

Guovtti sámegiela gaskkas? Gielladutkiid ja hubmiid iežaset oainnut Jiellevári ja Unna tjerutja suopmaniidda

HELENA OMMA
Sámi allaskuvla

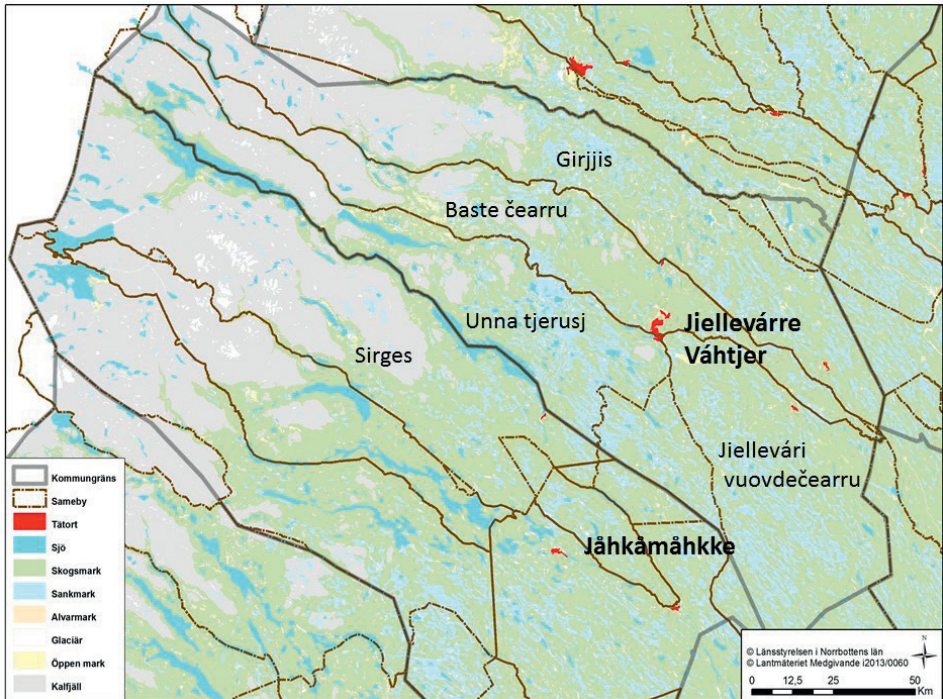
Jiellevári sámegiela leat sámegieladutkiid iešguđet ládje kategoriseren áiggiid čada, sihke julevsámeგიellan ja davvisámeგიellan. Dán artihkkalis guorahalan oppalaččat Jiellevári sámegeisuopmana dutkanhistorjjá, ja earenomážit dálá *Unna tjerutja* hubmiid oainnu iežaset gillii. Mon iskkan ahte oaivvildit go Unna tjerutja olbmot iežaset hupmat julevsámeგიela, go sámeგიela dutkama jalgii lea Unna tjerusj julevsámeგიelat guovlu. Jearahallamiid vuodul lean guorahallan, mo olbmot Unna tjerutjis jurddahit iežaset gielalaš gullevašvuoda birra. Álbmotlingvistihka geahččanguovlluin ákkastalan ahte maiddái hubmiid oainnut leat relevánttat gielladutkamis. Bohtosat vuosehit ahte Unna tjerutja olbmot eai ane iežaset julevsámeგიelagin eai ge julevsápmiin. Sii geavahit sihke lingvisttalaš ja *ekstralingvisttalaš* ákkaid go definerejit iežaset gielalaš gullevašvuoda. Dát mearkkaša ahte dán guovllu olbmuid oaidnu ja sámegeidutkiid oaidnu Unna tjerutja suopmanii mannet vuostálagá.

Fáddásáni: giellaráđji, suopmanráđji, álbmotlingvistihkka, Jiellevári, julevsámeგიella, gáidumsámeგიella, Unna tjerusj

1. Álggahus

Dán čállošis mon suokkardalan Jiellevári guovllu sámegeisuopmaniid definerema. Guorahalan dán oktavuodas sihke sámeგიela dutkamušaid ja dutkiid oainnuid guovllu suopmana hárrái, ja maiddái dálá sámeგიelagiid iežaset oainnuid iežaset giela hárrái. Hubmiid ektui geahčan earenomážit Unna tjerutja, mii lea Jiellevári oarjjimus duottarčearru, ja maiddái dálá sámeგიela dutkamiid mielde julevsámeგიela nuorttamus guovlu (gč. ee. Sammallahti 1998: 21). *Unna tjerusj* lea čearu almmolaš namma, ja danin dat čállojuvvo dán artihkkalis julevsámeგიela čállinvuogi mielde. Viidáseappot sojahuvvo namma davvisámeგიela njuolggadusaid mielde, vaikko almmolaš namma doalahuvvo, ovdamearkka dihte *Unna tjerutjis* (o.l. lok.). Go lea olbmuid birra sáhka, de čállojuvvo *unnačerožat* (unnačerošlaččat).

Jiellevári dahje Váhčira mii várra dovdat otna sihke gávppogin ja gieldan Ruota beale Sámi nuorttamus guovlluin. Sivva manin Jiellevári šattai iežas gieldan ja girkobáikin 1700-logus, lei go miššonearat oaivvildedje ahte dán guovllu sámiiid

Govva 1. Kárta Jiellevári duottarčearuin Girjjis, Baste čearru ja Unna tjerusj (Länsstyrelsen i Norrbottens län, e-poastta bokte 2014)¹.

jorgaleapmi risttalaš oskui lei earenomáš váttis, ja ahte lei dárbu gir kobáikái mii lei lahka Gáidum siidda sámiid (Öberg 1978: 61–71). Gáidum siida lei Jiellevári duottarguovlluin, dain eatnamiin mat dál leat Jiellevári golbma duottarčearu, geahča gova 1: Girjjis (Girjás, almmolaš namma), Baste čearru ja Unna tjerusj (Sköld 1992: 12–13).

Ruota bealde lea boazoealáhus eiseválddiid bealis organiserejuvvon *čearuide* (ruotag. *sameby*). Čearru lea nappo sihke geográfalaš guovlu gosa dan olbmot (miellahtut) ja bohccot leat gullevaččat, ekonomalaš searvi ja juridihkalaš persovdna (ruotag. *juridisk person*). Čearu miellahttu lea boazodoallolága mielde, álkit čilgejuvvon, son gii bargá dahje lea bargan bohccuiguin ja su mánát dahje beallelaš, dahje muhtin gean čearru dohkkeha miellahttun (Rennäringslagen 1971).

1 Báikenamat lasihuvvon.

Jiellevári duottarčearut leat miellagiddevaččat sáme giela dutkama geahččanguovllus go adnojuvvojit julev- ja davvisáme giela rádjeguovllun. Dálá giellarádjii čuovvu Baste čearu ja Unna tjerutja ráji, mii manná guovdu gieldda ja juohká dan guovtti sáme giela guvlui: Baste čearu davvisámegillii ja Unna tjerutja julevsámegillii. Ášši lea goit ge mánggadáfot mángga siva geažil. Vuosttažettiin leat sáme giela dutkit iešguđet ládje defineren sáme giela váldosuopmaniid ja giella-joavkkuid iešguđet kriteriaid mielde. Jearaldat gullá go rievtti miel olles Jiellevárrii julevsámegiela guvlui, lea okta dain stuorámuš čuolmmain Sámi giellaguovlluid juohkimis (Rydving 2013: 27, 82–84). Dasa lassin leat sápmelaččat johtán áiggiid čađa, earet iežá bággojohtimiid geažil 1900-logu álggus. Dalle šadde stuora joavkkut guođdit árbeeatnamiiddiset Gárasavvon-guovlluin ja Norgga beale mearragáttiin, ja johtát oarjjás iežá Sámi guovlluide (gč. ee. Marainen 1984). Dát johtimat leat maiddá váikkuhan sáme gielaide Ruota bealde go davvisámegiella leavai olbmuid mielde oarjjás, nu maiddá Jiellevárrái (Rydving 2013: 80–81). Ii soaitte šat vejolaš seamma ládje defineret dihto geográfalaš guovllu sáme giela dego ovdalaš sáme gieladutkit dahke. Viidáseappot lea vel nu ahte olbmot, sáme gielagat ieža, leat dihtomielaččat iežaset giela iešvuodain ja dovdomearkkain, ja danin maiddá sis leat jurdagat ja oaivilat dan birra makkár giela sii ságastit.

Lean ieš bajásšaddan Jielleváris ja Unna tjerutjis, ja lean vásihan ahte dain guovlluin olbmot dábálaččat eai jurddat iežaset leat julevsámegiela. Mu gažaldat lea dasto mo Unna tjerutja olbmot ieža jurddahit iežaset gielalaš gullevašvuoda birra ja makkár sáme giela sii oaivvildit iežaset hupmat.

Dán artihkkala lean hábmen nu, ahte nuppi kapihttalís čilgen metoda ja goalmmát kapihttalís gis álbmotlingvisttalaš geahččanguovlluid ja maid dat buktet giella- ja suopmandutkamiidda. Njealját kapihttalís suokkardalan Jiellevári guovllu gielladutkanhistorjjá, nappo sáme giela dutkiid oainnuid, ja viđát kapihttalís gis guorahalan unnačerožiid oainnuid iežaset gillii ja sámevuhtii. Guđát kapihttalís čoahkkáigeasán ja ságastalan, mo dán guorahallama bohtosiid vuodul sáhtášii Unna tjerutja suopmana defineret.

2. Metoda

Nugo ovdal juo lean namuhan, de lean mon ieš bajásšaddan Jielleváris ja gulan Unna tjerutjii, ja danin mus lea alldán buorre ipmárdus ja diehtu dán guovllu gielladili birra, ja lean ge iežan duogášdieđu vuodul vuolggahan dán čállosa

jurdagiid. Dán barggus válddán vuolggasaji Jiellevári sámegiela dutkanhistorijás, ja geahčadan mo sámegieldutkit leat defineren dán guovllu sámegiela áiggiid čada. Dán duogáža vuodul joatkkán dasto digaštallat mo hubmit ieža definerejit ja identifiserejit gielaset. Unna tjerutja sámegielagiid oainnuid lean gávnahan jearahallamiid bokte.

Lean ságastallan Unna tjerutja olbmuiguin gávnahan dihte sin oainnuid iežaset gillii ja gielalaš gullevašvuhtii. Lean ságastallan singuin sihke deaivvade-miin, telefonna bokte ja maiddái čálalaččat muhtimiiguin. Golbma olbmo lean jearahallan njálmálaččat ja guvttiin gulahallan čálalaččat sosiála mediaid bokte. Ságastallamiid váldoášši lei makkár giela informánta oaivvilda iežas ságastit ja makkár giela son oaivvilda ahte Unna tjerutjis oppalaččat hubmojuvvo. Lean hástalan sin earenomážit jearaldagain leat go unnačerožat julevsámegielagat, go dat jearaldat lea dán guorahallama váimmus. Informánttat leat agiin 20–79 jagi. Sii leat sihke nissonolbmot ja dievdoolbmot, ja buohkat gullet Unna tjerutjii. Dán barggu oktavuodas lean välljen anonymiseret daid geaid lean jearahallan, danin go váldoáššin lea leamaš oazžut ovdan olbmuid oktasaš oainnuid, ii ge dan gii lea buktán dieđuid.

Vaikko dán guorahallama informánttat leat, nugo mon ieš ge, čearu miellahtut, de ii leat jur čearu miellahttuvuohta guovddášášši sámegiela suopmanságastallamis, danin go giellageavaheaddjit oppalaččat leat sihke čearu miellahtut ja olbmot geat lága mielde eai gula čerrui, muhto roahkka gullet guvlui. Giellaságastallama oktavuodas eai berreše dan dihte čearut geográfalaš guovlun sehkkejuvvot čearu lágalaš mearkkašumiin. Go ságastit ovdamearkka dihte *Unna tjerutja suopmana birra*, de galggašii nappo dat ipmirduvvot suopmanin mii hubmojuvvo guovllus, maid dál dovdat Unna tjerutjin.

Dán barggus lean välljen guorahallat jur Unna tjerutja sámegielagiid oainnuid. Jus lea nu ahte Unna tjerutjis eai oaivvil iežaset ságastit julevsámegiela, de ii leat nu jáhkehahtti ahte nuortalis ge, ovdamearkka dihte Baste čearus, oaivvildit iežaset julevsámegiela ságastit. Lean maiddái čuoldán eret Gárasavvon-suopmana hubmiid, geat bohte Jiellevárrái 1900-logu álgogeahčen. Iežan vásáhusaid vuodul sii definerejit iežaset čielgasit *nuortaolmmožin* ja *nuortagielagin*, iežá sániiguin: Sii ságastit davvisámegiela Gárasavvon-suopmana. Dán dutkamuša ektui ferte dieđusge muitit ahte in leat jearran visot olbmui, geat leat gullevaččat Unna tjerutja guvlui, maid sii oaivvildit, muhto baicce moaddásis ja sáhttet dieđusge gávdnot iežá oainnut giela ektui.

Dát bargu ii leat suopmanguorahallan dan dáfus ahte iskkan giellavuogádaga ja struktuvrra, muhto nugo juo namuhin, de baicce guorahalan ovdalaš dutkamiid ja olbmuid iežaset oainnuid gielaset hárrái. Ovdal go lávken guorahallamii, de čilgen álbmotlingvistihka geahččanguovlluid, mat giedahallet jur giellageavaheddjiid perspektiivvaid gillii.

3. Álbmotlingvistihkka

Álbmotlingvistihkka (eang. *folk linguistics*) lea lahkonanvuohki, mii fokusere olbmuid jurdagiidda ja dovdduide gielaid birra (Albury 2017: 39). Teinler (2016: 28) čállá ahte álbmotlingvistihkka ii leat dien dáfus teorija dahje metoda, muhto son oaidná dan dieđalaš perspektiivan, man ulbmil lea geahčadit giellageavaheddjiid árvalusaid, navdosiid ja reakšuvnnaid gielaid hárrái, nappo mo olbmot oidnet gielaid. Oppalaččat sáhttet buot gielladieđalaš suorggit suokkardallojuvvot álbmotlingvisttalaš geahččanguovllus, muhto praktikkas leat ovddemusat suopmandutkan, nubbigielladutkan ja giellaplánen leamaš dábalaš dutkansuorggit álbmotlingvistihkas. (Teinler 2016: 30.) Dennis Preston lea álbmotlingvistihka guovddáš olmmoš, go son ovddidii suorggi suopmandutkama oktavuodas (Preston 1989; Alfaraz 2014: 74). Suopmandutkamis álbmotlingvisttalaš dutkamušat bidjet fuomášumi ovdamearkka dihte olbmuid ipmárdusaide suopmanrájiin ja -erohusain, namalassii sihke geográfalaš ja sosiála giellavariašuvnnas. Olbmuid giella- ja suopmanoainnuid olaheapmái leat iešgudetlágán metodat, ja okta vuohki lea atnit kárttaid maidda informánttat jerrojuvvojit merket gos sin mielas ságastuvvo sin iežaset suopman, ja gos leat stuorát variašuvnnat iežaset suopmaniid ektui. (Preston 1989: 2–5.)

Kritihkka álbmotlingvistihka vuostá vuolgá Teinlera (2016: 30) mielde das, go oahppan lingvisttat dájvá eahpidit álbmoga dieđu giela birra. Muhtin muddui gal, oaivvilda Teinler, lea ipmirdahtti ahte dákkáraš kritihkka gávdno, das go oahppan lingvisttat leat giellaoahpalaččat olahan guhkibut iežaset ipmárdusain gielas. Viidáseappot son čilge ahte okta sivva manin lingvisttat oaivvildit ahte olbmuin geain ii leat gielladieđalaš máhttu váilu diehtu, lea danin go sis ii leat seamma terminologijja go lingvisttain, muhto ahte sis nuppe dáfus dájvá lea diehtu áššiin iežá dásis. Teinler (2016: 31) ákkastallá ahte jus giellageavaheddjiin baicce váilu diehtu man nu ášši birra mii lingvisttain lea, dalle soaitá nu ahte áššis ii leat relevánsa. Álbmotlingvistihkka lea dynámalaš proseassa mii dahká

mátolažžan daidda, geat eai leat fágačeahpit, buktit ovdan iežaset čilgehusa gielas, ja nu veahkeha dutkiid guorahallat ja ipmirdit olbmuid jurddaproseassaid giela birra (Preston 1994: 285; Albury 2017).

Sámegiela suopmandutkan lea bidjan fuomášumi measta dušše fal fonologalaš, morfologalaš ja cealkkaoahpalaš beliide, muhto unnán leksikálalaš beliide (Rydving 2013: 21). Álbmotlingvisttalaš geahččanguovlluide ii oro biddjon ollen-ge fuomášupmi, ja dát guoská maiddái Jiellevári sámegillii. Čuovvovaš kapihttalas guorahalan mo ovddeš dutkamušat leat gieđahallan Jiellevári sámegiela.

4. Sámegielaide rájit ja Jiellevári guovllu sámegiela dutkanhistorjá

Birkalaččat ledje juo iežaset áiggis, 1200–1300-loguin, geográfalaččat juohkán dan guovllu gos sii gávppašedje sámiiiguin, sámeguovlluide. Dat ledje earet iežá Durdnosa, Julevu, Bitoma ja Ubmi sámeguovllut. (Kvenangen 1996: 19–21.) Dáid sámeguovlluid namat leat oahppásat maiddái sámii gielladiehtagis, das go sámegiela suopmanat dahje gielat juhkkuojuvvovit Ruota bealde ná: ubmi-, biton-, julevsámegiella ja dasa lassin durdnossámegiella, mii gullá davvisámegiela váldosuopmaniidda (gč. ee. Rydving 2013; Sammallahti 1998). Evttohusat ja vuogit klassifiseret sámegielaide ja suopmaniid leat ollu, ja bajábealde namuhuvvon klassifiseren lea okta ovdamearka dain. Rydving (2013) ovdanbuktá mo dutkit leat čoavdán dán klassifiserema áiggiid čađa. Son čállá, ahte Sámi giellaguovlu lea kontinuma varietehtain – dahje dárkileappot daddjon, juoga mii lávii leat jotkkolašvuolta báikkálaš suopmaniin – Eangerdealies Gaska-Norggas ja Eajras Gaska-Ruotas gitta Guoládatnjárgga nuortaguovlluide Ruoššas. Goit ge leat gielladutkit 1700-logu rájes juohkán dán jotkkolašvuolta stuorit ja unnit osiide nugo suopmanjoavkkuide, váldosuopmaniidda, suopmaniidda ja vuollesuopmaniidda. Muhtimin lea beroštupmi gielalaš variašuvnnas vuolgan áigumušas ráhkadit čálalaš giela mii doaimmalii stuorat guovllus, ja muhtimin lea dihto báikkálaš suopmana hámi suokkardallan ovddidan diđolašvuolta varietehtain. Juhkosat mat leat evttohuvvon iešguđet áiggiin leat vuodđuduvvon iešguđet kriteriaide, muhto háreve leat dát kriteriat sierra čilgejuvvon. (Rydving 2013: 27.)

Sámegiela suopmaniid kontinuma dahje jotkkolašvuolta rájit eai leat iežá sámiiiguin álo nu diehtelasat. Jiellevári sámegielaide dutkanhistorjá vuodul sáhtta ipmirdit ahte ii dán ge guovllu sámegiela suopman- ja giellaklassifiseren

leat nu álki ja ovttageardán. Eanemus gálduid Jiellevári sámegielsuopmaniid birra orru gávndname boarrásit dutkamušain mat leat dahkkojuvvon 1900-logu álgogeahčen. Dáid boarrásit gálduid mielde gullá Jiellevári sámegiella julevsámegillii, ja Jiellevárri lea leamaš dehálaš dutkanguovlu dutkiide geat guorahalle julevsámegiela. Mañnel 1950 lea váddáseappot gávndat gálduid mat giedahallet Jiellevári sámegielaid čiekŋaleappot.

4.1 Dutkit oaivvilledje Jiellevári julevsámegiela guovlun

Jiellevári sámegiela dutkanhistorijá vuosttas áigodaga gohčodedje dutkit Jiellevári julevsámi guovlun. Mas dát giellaguovllu kategoriseren vuolgá ii leat áibbas čielggas, muhto sáhtta fal leat jur ovdalaččas namuhuvvon Sámeeatnamiid vearroguovlluid juohkin, mii lea maiddá giellaguovllu duogáš.

1700-logu mišunerenáiggis lei guovddáš olmmoš Jielleváris girkohearrá Pehr Högström (Öberg 1978: 36–37). Högström almmuhii jagi 1747 girjji *Beskrifning öfwer Sveriges Lappmarker*, mas son čilge sámiid eallima ja dasa gullelaš áššiid. Israel Ruong čállá iežas kommentáras girjái, ahte Högström lei oahppan sámegiela barggustis Julevu sámeeatnamis, ja son lei vuosttas olmmoš gii suokkardalai Ruota beale sámegiela namuhuvvon girjjis (Ruong 1980: XXV–XXXI). Juo 1700-logus Högström nappo ságastallá julevsámegiela iešvuodaid ja muđui nai sámegiela suopmaniid birra, ja su oaidnu lei ahte eai leat nu stuora erohusat daid gaskkas (Ruong 1980: XXXIII).

Mañit áiggis okta dehálaš julevsámegioldutki lea Karl Bernhard Wiklund, gii doaimmahii iežas dutkamušaid 1800-logu loahpageahčen ja 1900-logu álgogeahčen. Son lea almmuhan julevsámegiela-duiskkagiela sátnegirjji *Lule-Lappisches Wörterbuch* (Wiklund 1890). Dán girjjis Wiklund čállá ovdasánistis ahte lea čohkken sániid Julevu sámeeatnama sámegielsuopmaniin Jiellevári ja Johkamohki gielddain. Son lea juohkán julevsámegiela njealje váldojovkui: Nuorta-Jiellevárri, Oarje-Jiellevárri, Nuorta-Johkamohki ja Oarje-Johkamohki. Sátnelisttus Wiklund lea merken guđe guovllus geavahuvvojit sánit dáid váldojuoguid mielde. (Wiklund 1890.)

Wiklunda áigodaga mañnel lei Björn Collinder suomaugralaš gielaid, earenomážit sáme- ja suomagiela, professor Uppsala universitehtas 1933–1961 (Ström 2015: 127–134). Jiellevári vuovdesámiid giela jietnadatoahppagirji lea Collindera (1938) nákkosgirji, man materiála son čohkkii 1920-logus go orui vuovdesámi gilázis Sádegis. Maiddá vuovdesámi gilit Bálggem, Suobbat ja Vuottas ledje

báikkit gos son čohkkii materiála. Girjji álggahusas Collinder namuha ahte maiddái Wiklund lea dahkan unnit sátnecoakkáldaga dán guovllus, muhto ahte dat lea oalle oanehis čoakkáldat (Collinder 1938: 7). Jagi 1926 Collinder čálii *Rensköt-selnomenklaturen i Norrkaitum*, mii lea almmuhuvvon 1984 *Svenska Landsmål och Svenskt folkliv* -nammasaš ráiddus (Collinder 1984 [1926]: 7–31). Čálus lea dahkkon ovttá informántta giela vuodul, Johan Eriksson Venni, gii lei Girjásis eret. Čállošis leat njeallje kapihttala mas muitaluvvo boazoealáhusa terminologijja birra. Nu Wiklund ja Collinder geavaheigga ovddemustá Jiellevári gieldda olbmuid informántan iežaska julevsámegiela dutkamušain, ja sudno jelgii gulle maiddái Girjijis ja Baste čearru julevsámegillii.

Harald Grundström (1946) lea almmuhan *Lulelappsk ordbok*, mii lea sátnegirji julevsámegielas ruohtagillii. Sátnegirjji ovdasánis boahtá ovdan ahte Collinder dat attii sutnje bargun ráhkadit julevsámegiela sátnegirjji Wiklunda ja Collindera sátnegirjjiid vuodul, muhto son fuomášii ahte materiála lei váilevaš go Johkamohki suopman ii lean das mielde. Grundström oaivvildii ahte jus galgá oažžut čielga gova julevsámegielas, de ferte maiddái Johkamohki bealde čohkket sániid, ja dan son dagai go barggai dainna sátnegirjjiin. (Grundström 1946: I.) Sátnegirjijis leat 12 oasi ja dat lea stuorimus bargu mii lei dan rádjái dahkkon julevsámegiela sátneráju čohkkemis. Grundström lea vuđolaččat čilgen juohke sáni, guđe guovllus dat geavahuvvo ja gos son lea gávdnan dieđuid. Son lea merken girjijis gos sánit leat boahtán: Nuorta-, Gaska- dahje Oarje-Jielleváris, Nuorta- dahje Oarje-Johkamohkis dahje Sádegis, mii lea Jiellevári vuovdečearu siida. Grundström maiddái merke jus lea gávdnan Wiklunda dahje Collindera čoakkáldagain daid, ja Collindera *Rensköt-selnomenklaturen i Norrkaitum* lea maiddái oassi Grundströma sátnegirjijis.

4.2 Julevsámegiela suopmanrádji sirdása oarjjás

Maŋnel 1950 orru juogalágán paradigmamolsun dáhpáhuvvame dutkiid gaskkas, go sii álget problematiseret Jiellevári sámegiela sajádaga ja klassifiseret nuorttamus suopmanjoavkkuid davvisámegiellan ovdal go julevsámegiellan. Goit ge eanaš almmuhemiin ii leat Jiellevári dahje Unna tjerutja suopman váldoberoštupmi, muhto baicce liigediehtu muđui oppalaš giellaguorahallamiin, nugo ovdamearkka dihte suopmanoahppagirjjiin.

Uppsala universitehta professor Bo Wickman (1980) lea okta dain, guhte lea maŋnel 1950 guorahallan Jiellevári sámegiela iehčanas fáddán. Son čilge makkár

davvisámegiela ja julevsámegiela fenomenat leat Nuorta-Jiellevári sámegielsuopmaniin, nappo Baste čearu ja Girjása suopman, ja konkludere ahte dát lea nu gohčoduvvon *transitional-dialect*, maid mon jorgalivččen *rasttildansuopmanin*, mas leat sihke davvisámegiela ja julevsámegiela iešvuodat. Danin dáid čearuid suopman ii gula čielga julevsámegielsuopmaniidda. Wickman goit ge oaivvilda ahte Unna tjerutja ja Jiellevári vuovdečearu sámegielat gullet julevsámegillii.

Susanna Angéus Kuoljok (1997) lea čohkken jagiin 1975–1992 julevsámegielsániid iežas doavttirgrádabargui, mas son giedahallá -*ahka* suorggideami julevsámegielas. Son lea earet iežá geavahan informántamateriála, ja measta visot informánttat dán barggus leat Johkamohki guovlluin eret, earenomážit Sirggá ja Jáhkågasska čearuin. Okta su informánttain lea Unna tjerutjis eret. (Kuoljok 1997: 36–39.) Su informántaválljen sáhtta geažuhit guđe guovllu son oaidná julevsámi giellaguovlun, nappo Johkamohki. Viidáseappot son ságastallá dan birra ahte Unna tjerutja suopman boahtteáiggis rievdá nuortalit guvlui, dasgo biilarahiid huksema maŋŋá leat unnačerožiin eanet oktavuodat Jiellevárrái go dolin, dalle go Stuur Julev čázádat doaimmai oktasaš johtingeaidnun mii čanai oktii Unna tjerutja ja Sirggá sámiiid (Kuoljok 1997: 18).

Pekka Sammallahti (1998) čállá oppalaččat sámegiela birra girjjistis, mas son giedahallá sámegielsuopmaniid iešvuodaid, ja čájeha čálalaš bihtáiguin ovdamearkkaid dain. Sammallahti gohčoda Baste čearu ja Girjása suopmaniid *Girjjis-sámegiellan*, ja bidjá dan durdnossámegiela jovkui oktan Suomanjárgga, Gárasavvona ja Čohkkirasa suopmaniiguin. Viidáseappot Sammallahti čilge ahte Girjjis-sámegiella lea meroštallojuvvon julevsámegiellan leksikálalaš sivaidd geažil, muhto struktuvrralaččat dat gullá davvisámegillii. Unna tjerutja ja Jiellevári vuovdečearu suopmanat gullet su jalgii julevsámegillii. (Sammallahti 1998: 19–21).

Nils Jernsletten (2000) lea čállán davvisámi suopmaniid birra. Son lea čohkken teavsttaid mat lea fonologalaččat čallojuvvon buot davvisámegiela suopmaniin, ja dasa lassin son čilge iešguđege suopmaniid dá báleamos dovdomearkkaid. Jernsletten gohčoda Jiellevári nuortasuopmana *gáidunsuopmanin*, ja lohka dan davvisámegiela suopmanin. Son maiddá čállá oanehaččat julevsámegiela birra dán čállošis, muhto ii guorahala dan suopmaniid nu dárkilis dásis. (Jernsletten 2000.)

Mikael Svonni namuha Jiellevári sámegiela suopmaniid sajadaga durdnossámegiela ektui:

Bastečearru ja maiddái Unna Čeroš ja Girjjiis gullet Jiellevári giellaguvlui, mii lea rádjeguovlu julev- ja duortnossámegiela gaskkas. Historjjálaččat leai várra dáid čearuid suopman lagabuš julevsámegiela go davvisámegiela, muhto dán áigge lea giellageavaheapmi rievdan davvisámegiela háltái dan sujas go davvin boahtti olbmot leat lassánan goittot ge Girjásii. [...] Duortnossámegiela lullerádji sáhtášii dalle leat Girjása ja Bastečearu gaskkas. (Svonni 1994: 24.)

Nugo juo lea namuhuvvon, de boahtá dán oasis ge ovdan ahte Jiellevári guovllu sámegiella ii leat báljo leamaš ođđasit dutkosiid gaskkas váldoberoštupmin dahje juoga mii lea earenomážit suokkardallojuvvon. Oalle easka ládje lea goit ge ilbman okta gáldu mii čalmmustahtá jur Jiellevári sámegiela suopmandutkamis.

4.3 Ođđaseamos almmuheapmi

Ođđaseamos dutkamuš, mii dán guorahallamii lea hirbmat relevánta, lea ovdalis namuhuvvon Rydving (2013). Son suokkardallá sámegielaide leksikála variašuvvna kommunikatiiva geahččanguovllus, nappo sátneráju erohusaid suopmaniid gaskkas, mat sáhttet hehttet gulahallama eanet go maid fonologalaš erohusat dahket. Rydvinga materiála lea diehtočoakkáldat mii biddjojuvvui čoahkkái Atlas Linguarum Europae (ALE) várás 1970-logus (Rydving 2013: 21, 93–107). Mii guoská Ruota beallái, de leat goit ge ovddemusat arkiivamateriálat leamaš vuodđun ALE-čoakkáldahkii, ja dát materiála lea čohkkejuvvon ovdal 1970-logu (Rydving 2013: 99). Čáli deattuha ahte dát dutkkus ii leat eisege dievaslaš suopmanguorahallan, baicce lasáhus suopmandutkamii (Rydving 2013: 83). Dán girjji duogáškapihttaliin lea vuđolaš čilgehus sámegiela dutkanhistorjjás, ja mo dat lea ovddidan sámegielaide ja suopmaniid earuheami ja klassifiserema. Rydving guorahallá maiddái Jiellevári sámegiela kompleksitehta ja suokkardallá ge earenomážit jearaldaga das, gullet go Girjása ja Baste čearu suopmanat davvi- vai julevsámegillii. Son oainnat oaivvilda dán jearaldaga oktan váldočuolbman sámegielaide variašuvvna digaštallamis. (Rydving 2013: 84.) Rydving buktá ovdan ollu iešguđetlágán oainnuid mat dutkiin leat leamaš Jiellevári suopmana ektui. Earet daid dutkamušaid maid mon lean ovdanbuktán ovdalaččas, de Rydving maiddái namuha Björn Collindera, John Henrik Eira ja Ole Henrik Magga molssaevttolaš oainnuid julevsámegiela ektui. Sii oaivvildit ahte Gáidumeatnu, nappo Baste čearu ja Girjása rádji, livččii maiddái julev- ja davvisámegiela (gáidumsámegiela) rádji. (Rydving 2013: 146.) Iežá sániiguin daid dutkiid jelgii Girjjiis gullá davvisámegielguvlui ja Baste čearru gis

julevsámegielluvlui nugo maiddái Svonni (1994) evttoha. Viidáseappot Rydving (2013: 148) čujuha Larssona (1990) dutkamuššii, gii fas čállá ahte deháleamos suopmanrádji čuovvu Dievssavákki (Unna tjerutja ja Baste čearu rádji), dasgo dáppe leat isoglossat. Ovdamearkka dihte ákkastallá Larsson (1990: 192–193) ahte julevsámegiela vokálaharmonii ja julevsámegiela kásushámit *inessiiva* ja *elatiiva* gávdnojit Unna tjerutjis, muhto eai Baste čearus. Larssona dutkamuš lea dahkkon Harald Grundströma (1946) sátnelisttu vuodul, ja danin sáhtta jearrat man muddui dát bohtosat dollet deaivása dál 2010-logus.

Rydvinga dutkamuša iežas boadus lea goit ahte leksikálalačcat, dahje sátnesuorokká vuodul, leat Jiellevári sámegielluopmanat, maiddái Girjása sámegiella, binnoš lagabut Johkamohki go Čohkkirasa, ja vel lagabut Árjepluove go Guovda-geainnu. Dán vuodul oaivvilda son ahte galggalii oaidnit Girjása sámegiela julevsámegiela nuorttamus variántan. (Rydving 2013: 148–150.) Vaikko Rydvinga dutkkus lea oalle ođđa almmuheapmi, de ferte muittus atnit ahte su diehtovuoddu ii leat ođas, ja danin ii soaitte leat relevánta šat speadjalastin dihte otná gielladili Girjásis. Danin livččii miellagiddevaš diehtit maid son dálá girjásat ieža dajašedje dasa ahte sii ságastit julevsámegiela. Dán kapihttala ovdanbuktojuvvon dutkosiid oktasašvuotta lea ahte dat eai oro atnán álbmotlingvisttalaš geahčanguovlluid, nappo guorahallan hubmiid iežaset oainnuid ja jurdagiid iežaset gielalaš identitehta hárrái. Viidáseappot bohtá ovdan ahte visot ovddeš dutkamušat maiddái čuldet Unna tjerutja suopmana julevsámegillii, muhto dálá unnačerožiin orru leahkime iežalágán oaidnu guovlluset sámegiela birra.

5. Mo Unna tjerutja sámegiellagat jurddahit iežaset giela birra

Dán dutkamuša guorahallan čájeha ahte Unna tjerutja sámegiellagat eai oro oaivvildeame ahte Unna tjerutjis ságastuvvo julevsámegiella. Ságastallamiin² leat informánttat ovttá oaivilis das ahte julevsámegiella ságastuvvo Johkamohki bealde dahje Divttasvuonas, ja ahte Unna tjerutjis lea iežas suopman. Unnačerožat buktet ovdan iešguđet sivaidd, sihke gielalaš ja maiddái servodatlaš dásis, manin sii eai oainne guovllu árbevirolaš suopmana julevsámegiellan.

2 Lean transkriberen sitáhtaid davvisámegiela čállinvuogi mielde, ja muhtin muddui njálmmálaš giela iešvuodaid jelgii.

5.1 Unna tjerutja suopman – seaguhus vai iežas giella?

Gielalaš beliid hárrái informánttat ákkastallet ahte Unna tjerutja suopman sierana julevsámegiela mánngga dáfus, earet iežá leksikálalaččat ja fonologalaččat. Ná okta informánta čilge manin son oaivvilda iežas ságastit dan maid son ieš gohčoda *Jiellevári sámegiellan*:

Mon gal in ságas goappáge. Mon in ságas julevsámegiela, in ge mon nuortagiela ge ságas. Dat lea dát Jiellevári, Gáidum- vai Unna tjerutja suopman. [...] Dat ii leat seamme go julevsámegiella maid Johkamohkin ságastit. Dat lea earru Jiellevári sámegiela ja Johkamohki guovllun. Erohusat leat sánit, ja jienat maid. Intonašuvdna lea maid iežálágán. (Informánta 1.)

Guovttis informánttain oaivvildeaba gal ahte soai ieža ságasteaba julevsámegiela, muhto čujuheaba iežaska lagaš sohka gullevašvuhtii Johkamohki beallái go jearan manin nu atniba. Sudnos leat goappašiin áhkut geat leat Johkamohki bealde eret. Viidáseappot jerren dán guovtti informánttas jus sudno mielas leat muđui olbmot Unna tjerutjis julevsámegiela, ja dan eaba atnán, muhto baicce oaivvildeigga ahte Unna tjerutjis lea iežá suopman go Johkamohkis. Orru nappo nu ahte dán guovtti hubmi julevsámi gielalaš identitehta vuodđuduvvo sohkaoktavuođaide Johkamohkkái, ovdalii go iežaska gullevašvuhtii Unna tjerutjii. (Informánta 4 ja 5.) Goit ge orru informánttain leahkime juogalágán diđolašvuhta das, makkárin soai jurddašeaba dan suopmana mii árbevirolaččat gullo iežaska guovllus, ja ahte leat earenomáš sivat manin soai ieža spiehkasteaba Unna tjerutja suopmanjoavkkus.

Orru leahkime nu ahte informánttat oidnet Unna tjerutja giela juogalágán suopmanin, mii ii leat julevsámegiella ii ge davvisámegiella. Sii dadjet ahte dat lea daid normerejuvvon váldogielaid gaskkas, dahje seaguhus dain. Muhtin unnačerožat gohčodit iežaset sámegiela *gáidumsámegiellan*, ja informánta 3 čilge dan ná:

Dat lea iežas lágán, dat ii leat jur seamma go julevsámegiella, ii ge davvisámegiella. Dat lea dego iežas suopman daid gaskan.

Muhtimiidda gis orro leahkime váttis bidjat nama suopmanii. Okta sámegiela geainna lean ságastan ii hálit dan dahkat, muhto oaivvilda ahte son ságasta «dán guovllu giela» (informánta 2).

Dán vuodul sáhtá oaidnit ahte Unna tjerutja suopmana hubmit muhtin muddui jurddahit seamma ládje go Wickman (1980), gii ákkastalai gáidumsáme-giela sajádaga rasttildansuopmanin davvisáme-gielas julevsáme-gillii. Erohus un-načerožiid ja Wickmana oainnuin lea ahte Wickman oaivvildii ahte dušše Girjása ja Baste čearu suopmanat gullet dan rasttildansuopmanii, ii ge Unna tjerutja suopman. Mu guorahallan čájeha ahte maiddá sámegiela Unna tjerutjis orrot oaivvildeame iežaset rasttildansuopmana hubmin, ja sii dadjet ovdalii iežaset gáidumsáme-gielagin go julevsáme-gielagin, vaikko muhtimiid mielas lea váttis nama bidjat iežas gillii. Dán oktavuodas gánnáha goit ge muitit ahte go davvisáme-giella ja julevsáme-giella leat almmolaččat dohkkehuvvon ja normerejuvvon čállingielat, de dat sáhtá váikkuhit olbmuid oainnuide ahte sin iežaset giella spiehkasta dain. Jus eai livčče normerejuvvon čállingielat, de sáhtá jerrat ahte livččii go oktage iežas giela gohčodan seaguhussan, dahje sajuštan dan dáid normerejuvvon gielaid gaskii. Dáidá baicce leat eanet jáhkehahti ahte olbmot livčče lohkan iežaset giela norbman, ja iežáid spiehkasteapmin.

5.2 Gákti earuha joavkkuid

Ekstralingvisttalaš áššit leat dakkárat mat váikkuhit gillii, giellageavaheapmái ja giellaoainnuide, muhto eai leat giela dásis, baicce ovdamearkka dihte servodaga dahje kultuvrra dásis. Ovdamearkka dihte lea politihkka juoga mii sakka váikkuha gielaide ja daid geavahussii, muhto ieš politihkka ii leat giella ja danin dan sáhtá oaidnit *ekstralingvisttalaš* váikkuheaddjin gillii. Nubbi ovdamearka sáhtá leat ahte gákti adnojuvvo suopmanjoavkkuid earuheaddjin, vaikko iešalddis gákti ii dagat suopmanerohusaid. Ságastallamiin unnačerožiiguin de muhtimat gesset ovdan ahte sii, lassin gielalaš erohusaide, maiddá oidnet kultuvrralaš erohusaid iežaset ja julevsámiid gaskkas (informánta 2 ja 3). Gákti lea ge dat mii adnojuvvo čielgaseamos ovdamearkan dása:

Dat lea nu stuora earru julev- ja gáidumsámiid gaskkas. Geahča gávttiid maid. Dat lea dego rádji mii manná Juleveanu mielde. (Informánta 3.)

Ovdalaš áiggi lei Jiellevári guovllus gákti mii dál gohčoduvvo *dološ Jiellevári gáktin*. Das lei rabas ohca ja liehppá, mii muđui lea dábálaš oarjjit Sámi guovlluin. Dát gákti lea muhtin olbmui ođđasit fas váldojuvvon atnui, muhto oazžu dad-jat eanaš olbmot Jielleváris, maiddá Unna tjerutjis, atnet gávtti mii dábálaččat

gohčoduvvo *Čohkkiras-gáktin* dahje Jielleváris maiddái *Jiellevári gáktin*, ja mii gullá davvisámi gáktemálliide. Johkamohki gákti adno dálá áiggi muhtin veagain Unna tjerutjis, muhto de lea sis dávjá soames bearašlahttu, ovdamearkka dihte eadni dahje áhkku gii lea eret Johkamohki bealde. Vaikko gákti ieš okto ii soaitte dagahit suopmanerohusaid, de lea goit oba dábálaš Sámi guovlluin ahte gáktegeavaheami rájít čuvvot maiddái suopmanrájiid buori muddui. Dasgo gávttiin čájeha gullelašvuoda sihke sohkkii ja guvlui, de lea ipmirdahtti ahte informánttat loktejit ovdan gávtti go deattuhit iežaset iežalágánvuoda Johkamohki ja julevsámiid ektui. Informánta 1, 2 ja 3, geat eai identifisere iežaset julevsámegiela, atnet Jiellevári gávtti eai ge Johkamohki gávtti. Informánttain 4 ja 5, geat oaidniba iežaska julevsámegiela, atná nubbi dušše Johkamohki gávtti ja nubbi fas sihke Johkamohki ja Jiellevári gávtti. Gáktegeavaheapmi orru čuovvume informánttaid giellaidentitehta, juoga mii ii iešalddis leat nu imaš dasgo giella, gákti ja sámi identitehta leat čadnon oktii.

5.3 Mii lea julevsápmelaš?

Identitehta ja jearaldat mo olbmot identifiserejit iežaset lea iežas dutkansuorgi, ja danin in oba vikka ge čiekŋalit suokkardallat dán beali. Goit ge in sáhte guođdit dan namutkeahtá das go giella ja identitehta leat čadnon oktii. Evjen (2005) problematisere doahpágiid *julevsápmelaš* ja *julevsámegiella*, ja son jearrá goas dát leat šaddan doaban man vuodul olles joavku identifisere iežas. Son oaivvilda ahte julevsápmelaš-tearbma álggii vuos geavahuvvot unna jovkkožis geat ledje váldán oahpu 1950–1970-loguin, ja ahte easka 1980-logus ovddos guvlui doaba leavai viidábut go eanet olbmot álge geavahit dán tearpma iežaset birra. Dát lei Evjena jalgii oassin politihkalaš lihkadusas, mas lei dehálaš Nordlándda sápmelaččaide deattuhit iežaset sierranasvuoda sihke davvi- ja lullisámi joavkkuid ektui ja maiddái boazosámi joavkku ektui. Ovdal 1970-logu politihkalaš lihkadusa leat sámit atnán eanaš iežaset «dušše» sápmelažžan. (Evjen 2005.) Dat mii lea beroštahtti Evjena čállošis lea jur dat, man muddui sámit leat álgán identifiseret iežaset doahpágiid vuodul mat dávjá leat bohtán olggobeale min iežamet servodaga, ja dán áiggi leat šaddan goasii diehtelasat. Mainna lágiin dasto Unna tjerutja sámit identifiserejit iežaset sápmelažžan?

Mon han orun Juleveanu guoran, no mon han gullon dán guovlui. Dat lea koloniála ma lea namudan guovlluid, dat ii lea mijá namma. Birkarlarna ma

lea namudan sámiid. [...] Ii mana nama bidjat. Ii lea stuor ášši mii lea namma mijá gielan. Láddi dat lea bidjan Lappmarkaide namaid. (Informánta 2.)

Dát informánta ákkastallá ahte iežát dat leat viggan namuhit sápmelaččaid iešguđet ládje. Ii buohkaide leat álki bidjat iežas gillii ja identitehtii nama. Goit ge son namuha ahte dološ olbmot dadje iežaset gáidumsápmiin. Nubbi gis dadjá ná iežas sámevuoda birra:

Mon in leat julevsápmi, in ge nuortasápmi. Mon lean sápmi. (Informánta 1.)

Ii leat gal nu hirpmástuhtti ahte dat unnačerožat geat eai oainne iežaset julevsámegiela, eai oainne iežaset julevsápmiin ge. Lea goit ge miellagiddevaš ahte muhtimat eai oro háliideame defineret iežaset sámevuoda dađi eanet go ahte sii leat sápmelaččat, eai juobe ge mu boarrásit informánttat. Informánta 3, gii lea nuorat olmmoš, vástida go jearan oaidná go son iežas julevsápmiin: «In... De mon šattan gáidumsápmelaš dahje davvisápmelaš.» Son čilge ahte su davvisámi identitehta boahtá dainna go su eadni lea gullevaš davvisámegiela. Lea vejolaš ahte nuorat buolvvain lea iežalágán gielalaš identitehta go boarrásit buolvvain, jur danin go sii leat bajásšaddan iešguđet čállinvugiiguin ja nu oahppan ahte leat erohusat gielaid gaskkas, nugo Evjen (2005) maid ákkastallá. Dán guorahallama vuodul in sáhte árvoštallat dán, ja nu guovllu gielalaš identitehta ja dan rievdan lea nugo maiddái informánta 2 fuomášuhtta: Mánngageardán ášši masa sáhttet váikkuhit ollu bealit.

5.4 Giellarievdan

Giella rievdá áiggiid čađa, ja dasa leat iešguđet áššit mat váikkuhit. Náitaleamit ja johtimat sáhttet leat sivat manin boares giellarájit sirdašuvvet. Ollu sogat leat náitaladdan ja johtán guovlluid gaskkas áiggiid čađa, ja dat sáhtta dahkat muhtin giellaiešvuodaid hui earenomážin ja vaikko dihto veaga dahje soga iešvuontan. Dán guorahallamis boahtá ge ovdan ahte Unna tjerutjis leat olbmot, geat oaivvildit iežaset ságastit julevsámegiela náitalemiid geažil. Seamma ládje lea maiddái ovdamearkka dihte davvisámegiela Gárasavvon-suopmaniin, mii ii leat dološ áiggi hubmojuvvon Unna tjerutjis, muhto 1900-logu rájis gávdno guovllus. Ođđasit áiggiid maiddái gullo lullisámegiella Unna tjerutjis náitalemiid geažil. Ná okta informánta reflekttere gielalaš variašuvnnas iežas guovllus:

Muhto dat soaitá sogas sohkai. [...] Ollusat leat gávdnan rátnaid nuortalis, varga³ Girona, vai eanap dan Gáidum-suopmana guovlui. (Informánta 1.)

Informánta 2 fuomášuhtta ahte náitaleamit leat okta oassi giellarievdamis, vaikko dat ii álo mielddisbuvtte giellarievdama:

Men dat han lea seahkánan, ulbmu han váldujin. Mu eadni han ii rievddadan giela, son val ságastii dán guovllu gielav.

Nugo Svonni ge (1994), de ákkastallá Kejonen (2018) durdnossámegiela dutkama oktavuodas, diehtoaddiidis iežaset giellaárvoštallama vuodul ahte johtimat ja náitaleamit leat dagahan ahte nuortalit suopman lea leavvan Girjásii, ja soaitá Baste čerrui nai. Árbevirolaččat leat dát guovllut kategoriserejuvvon julevsámegiela ja gáidumsámegiela guovllun.

Viidáseappot leat olbmuid orrundábit rievddan doložis, ovdamearkka dihte eanaš olbmot orrot guovddášbáikkiin mii maiddá sáhtta váikkuhit gillii, go viidat guovllu olbmot eanebut gávnadit ja doibmet ovttas go ovdal. Jiellevári sámiiid guovddášbáiki lea Jiellevári gos ovdamearkka dihte sameskuvla lea. Skuvlavázzimis nai lea váikkuhus gillii. Visot informánttat leat lohkan davvisámegiela skuvllas earet informántta guovttos 4 ja 5, geat leaba julevsámegiela lohkan. Informánta 1 čilge ahte son 1960-logu skuvlavázzimis nomádaskuvllas beasai oktii vahkus lohkat sámegiela:

Dat lei nuorta-ortografija. Mis lei Israel Ruong inspektöran ja son han lei čállán ja bargan olu sámegielain.

Informánta 2 maiddá muitala ahte sus lei davvisámegiela oahpaheaddji skuvllas, ja sii ohppe davvisámegiela čállinvuogi, vaikko son goit ge atná julevsámi čállinvuogi álkibun. Informánta 3 gis muitala:

Skuvllas lohken davvisámegiela. In dieđe manin nu šattai. In dieđe jus ollenge jurddahin dalle, in riekta muitte.

---

3 measta.

Oahpahus sáhtta nappo maiddá leat okta sivva, manin olbmot oaivvildit iežaset gullat dihto giellajovkui. Informánta 1 gal šiitá ahte skuvlavázzin livččii váikkuhan su oidnui iežas gillii, muhto goit ge lea miellagiddevaš ahte dát guorahallan vuoseha juogalágán gaskavuoda oahpahusgiela ja giellaidentitehta gaskkas.

Ovdanbuktojuvvon guorahallan vuoseha, ahte sivva manin unnačerožat eai oainne guovllu giela julevsámegiellan, vuolga sihke gielalaš didolašvuodas suopmanerohusain sin iežaset giela ja julevsámegiela gaskkas, muhto maiddá nu gohčoduvvon *ekstralingvisttalaš* áššiin nugo gávttis ja muđui sámi identitehta didolašvuodas. Giella maiddá rievdá, ja soaitá nu ahte unnačerožiid suopman dán áiggi ii šat leat seammalágán go dalle go vuosttas gáldut Jiellevári guovllu sámegiela birra čállojuvvojedje. Dát mearkkaša ahte árbevirolaš sámi suopmandutkan ja ođđa álbmotlingvisttalaš perspektiivvat buktet vuostálas oainnuid Unna tjerutja sámegiela ektui, ja das gokko julevsámegiela nuortarádji manná.

6. Loahpahus

Dán čállošis lean suokkardallan oppalaččat Jiellevári sámegiela definerema árbevirolaš gielladutkamiid vuodul ja dárkileappot dálá Unna tjerutja suopmana definerema álbmotlingvisttalaš geahččanguovllus. Ovdalaš suopmandutkammat leat defineren olles Jiellevári julevsámegiela guovlun. Mañit áiggi gis lea muhtimin sihke Baste čearru ja Unna tjerusj dahje dušše Unna tjerusj definerejuvvon julevsámegiela guovlun. Vaikko mon lean ieš ovdal kategoriseren Unna tjerutja suopmana gáidumsámegiellan, de in lean dalle čadahan iskosa jur dan birra, baice dušše iežan duogášmáhtu vuodul dahkan dan kategoriserema (Omma 2014: 16). Dán guorahallama vuodul sáhtta dadjat ahte go geavaha álbmotlingvisttalaš dahje olbmuid iežaset gielalaš didolašvuoda kriteriaid, de sáhtta ákkastallat ahte Unna tjerutja suopman gullá gáidumsámegillii ovdalii go julevsámegillii. Mon háliidan ahte servodat, maid mon dutkkan, galgá leat oasálaš definereme daid tearpmaid mat geavahuvvojit sin birra, ja go sin mielas ii oro hiehpame gohčodit Unna tjerutja suopmana julevsámegiellan, de in áiggo mon ge dutkirollas dan dahkat.

Mu informánttat deattuhit ahte Unna tjerutja suopman lea iežalágán go julevsámegiella. Vaikko in leat dán oktavuodas guorahallan mainna lágiin dat lea iežalágán, mii livččii mihá viidát dutkanfáddá, de oazžu navdit aiddo álbmotlingvistihka vuodul, ahte hubmiin lea dan mađe gielladiđolašvuolta ahte sáhttet

ákkastallat maiddá gielalaččat manin sii oaivvildit dan. Mu ulbmil dáinna barguin ii leat leamaš čađahit suopmandutkama, muhto baicce guorahallat olbmuid oainnuid iežaset giela ektui. Lean lassin dán barggu formálalaš jearahallamiidda maiddá eahpeformálalaččat ságastallan dutkanguovllu olbmuiguin dán fáttas, iežan sáhkkiivuoda dihte, in ge leat vuos gullan geas ge ahte sii oaivvildit Unna tjerutja giela julevsámegiellan. Dát guorahallan vuoseha juogalágán váldolinjjáid das mo unnačerožat jurddahit gielaset birra. Iežan vásáhusaid mielde, bajásšattettiin dán guovllus, de eai oaivvil Baste čearus ja Girjásis ge ahte doppe hubmojuvvo julevsámegiella. Dán dáfus gal orrot ollu mañit áigge sámi gielladutkit nugo Sammallahti (1998), Jernsletten (2000) ja guovllu olbmot Leahkime ovttá oaivilis.

Suopmandutkan ii leat čađahuvvon Jiellevári guovllus rievtti mielde Bo Wickmana (1980) rájis. Vaikko Rydving lea almmuhan dutkamuša 2013, de lea son geavahan arkiivamateriála diehtovuodđun, ja danin sáhtta leat váttis dan vuodul cealkit maidege Jiellevári dálá sámegiela dili birra. Suopmandutkan sáhtta boarásmuvvat, ja nu massit áigeguovdilvuodas, jur áiggi gollama geažil, dán maiddá Rydving (2013: 80) ieš problematisere. Wickman (1980: 271) juo čállá ahte orru Leahkime nu, ahte nuortalit sámegielaid váikkuhus Jiellevári suopmaniidda stuorru, ja Kuoljok (1997: 18) maiddá dahká sullasaš refleksuvnna Unna tjerutja suopmaniid ektui. Mañit almmuheamis Kuoljok reflektere julevsámegiela ja suopmanrájiid birra ná:

Jus gáhttjá hoallij lágov ja árvustallá sijá vuojnov gielasa birra, mierreduvvam tjállemvuogijt, dialäktasegadimev mij badján dassta gá ulmutja jáhttádi guovdásjbájkijda ja válddudi ulmuttjij gejn le ietjá gielladuogásj, de nammadum dialäktajuohkem le ienemusát histávrrålasj. Muhtijn soajtá aj ulmuttjijt dässjet tjuolldet duon dán juohkusij. (Kuoljok 2002: 10.)

Sáhtta leat nu ahte dál, 2010-logus, leat mii ollen dan rádjái ahte Unna tjerutja suopman lea rievdan nu ollu ahte ii leat šat vuogas dan kategoriseret julevsámegiellan. Ovdal go loahpalaččat sáhtta cealkit ahte lea ná, de gáibiduvvo dieđusge eanet suopmandutkan ja čiekŋudeapmi gillii ja dan iešvuodaide. Livččii maiddá dárbašlaš dutkat oppalaččat olles Jiellevári sámegiela iešguđet geahččanguovlluin. Nuortalit suopmaniid váikkuhus ja guovllu sámegiela rievdan livččii ovdamearka dihte relevánta dutkanfáddá. Jus vel álbmotlingvistalaš dutkamušauguin dievasmáhtta suopmandutkama, de fertet, nugo mu guorahallan čájeha, leat gergosat fas sirdit julevsámi ja davvisámi giellaráji, dahje vaikko hástalit giellarájiid

idáa oppalaččat. Sáhtá go rievtti mielde giellajotkkolašvuhtii dahje -kontinumii geassit rájiid, vai leat go visot sámeielsuopmanat baicce rasttildansuopmanat ránnjásuopmaniidda?

Giitosat

Mon giittán Sámi allaskuvlla Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda doavttirgráda-programma, man oassin dán artihkkala čállin lea leamaš. Háliidan maiddái giitit professor Jussi Ylikoski, gii lea buktán rávvagiid dán barggu čálidettiin ja movttiidahtán mu almmuhit čálloša artihkalin. Giittán Norgga dutkanráđi ja Rievdan-prošeavtta ruhtadeami ovddas.

Gáldut

Informánttat

- Informánta 1: Nissonolmmoš 70–79 jagi
 Informánta 2: Dievdoolmmoš 50–59 jagi
 Informánta 3: Dievdoolmmoš 20–29 jagi
 Informánta 4: Nissonolmmoš 20–29 jagi
 Informánta 5: Nissonolmmoš 30–39 jagi

Girjjálašvuohta

- Albury, Nathan John 2017: How folk linguistic methods can support critical socio-linguistics. – *Lingua* 199 (Supplement C): 36–49. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2017.07.008>
- Alfaraz, Gabriela G. 2014: Dialect perceptions in real time: A restudy of Miami-Cuban perceptions. – *Journal of Linguistic Geography* (2): 74–86. <https://doi.org/10.1017/jlg.2014.8>
- Collinder, Björn 1938: *Lautlehre des waldlappischen Dialektes von Gällivare*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 74. Helsinki: Suomalais-ugrilaisen seura.
- Collinder, Björn 1984 [1926]: Renskötelnomenklaturen i Norrkaitem. – Erik Olof Bergfors (doaimm.), *Svenska landsmål och svenskt folkliv*. Uppsala: Dialekt- och folkminnesarkivet. 7–31.
- Evjen, Bjørg 2005: Jeg trodde jeg var bare same, ikke lulesame: om «lulesame og lulesamisk område» som nye politiske og identitetsskapende begrep. – Per Axelsson & Peter Sköld (doaimm.), *Ett folk, ett land. Sápmi i historia och nutid*. Skrifter från Centrum för samisk forskning 3. Umeå: Centrum för samisk forskning, Umeå universitet. 193–204.
- Grundström, Harald 1946: *Lulelappsk ordbok*. Uppsala: Landsmål- och folkminnesarkivet.
- Jernsletten, Nils 2000: *Davvisámi suopmanat. Davvisámegiela ja Julevusámegiela teavsttat ja čilgehusat*. Dialektkompendium, samisk grunnfag. Romsa: Romssa Universitehta, Humanisttalaš fakultehta, Sámi Instituhtta.
- Kuoljok, Susanna Angéus 1997: *Nominalavledningar på ahka i lulesamiskan*. *Studia Uralica Upsaliensia* 28. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

- Kuoljok, Susanna Angéus 2002: Julevsámegiella. – *Bårjås*: 10–17.
- Kvenangen, Per Guttorm 1996: *Samernas historia*. Jokkmokk: Sameskolstyrelsen.
- Larsson, Lars-Gunnar 1990: Glidvokalen i lulesamiskan: En dialektgeografisk studie på grundval av Harald Grundströms ordbok. – Erik Olof Bergfors (doaimm.), *Svenska landsmål och svenskt folkliv 1990*. Uppsala: Dialekt- och folkminnesarkivet. 160–199.
- Marainen, Johannes 1984: *Förflyttningar i Sápmi*. Sápmi 2/84. Umeå: Svenska Samernas Riksförbund (SSR).
- Omma, Helena 2014: *Gáiduma ja Vájsá boazosámiid guolgaterminologiija*. Sámegeiela- ja girjjálašvuoda mastergráda dutkkus. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Preston, Dennis R. 1989: *Perceptual Dialectology – Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Foris Publications.
- Preston, Dennis R. 1994: Content-oriented discourse analysis and folk linguistics. – *Language Sciences* 16 (2): 285–331. [https://doi.org/10.1016/0388-0001\(94\)90004-3](https://doi.org/10.1016/0388-0001(94)90004-3)
- Rennäringslagen 1971:437.
- Ruong, Israel 1980: Saklig kommentar. – Pehr Högström (1747), *Beskrifning Öfwer de til Sweriges Krona lydande Lapmarker År 1747*. Norrländska skrifter 3. Umeå: Två förläggare bokförlag. XXV–XLI.
- Rydving, Håkan 2013: *Words and varieties – lexical variation in Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 269. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages – an introduction*. Kárášjohka: Davvi girji.
- Sköld, Peter 1992: *Samisk bosättning i Gällivare 1550–1750*. Rapport 22, Center för arktisk kulturforskning. Umeå: Umeå universitet, Center för arktisk kulturforskning.
- Ström, Per (doaimm.) 2015: *Nya professorer. Installation 2015*. Acta Universitatis Upsalienses. Skrifter rörande Uppsala Universitet. B. Inbjudningsar 179. Uppsala: Uppsala universitet. <<https://issuu.com/uppsalauniversitet/docs/profinst-2015>> (10.12.2018).
- Svonni, Mikael 1994: Mo galggašii čállit báikenamaid duortnossámegiela guovvlus? – *Sámi diedalaš áigečála* 1/1994: 23–32.
- Teinler, Jannie 2016: *Dialekt där den nästan inte finns. En folklingvistisk studie av dialektens sociala betydelse i ett standardspråksnära område*. Skrifter utgivna av

Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 98. Uppsala: Institutionen för Nordiska språk, Uppsala Universitet.

Wickman, Bo 1980: Features of dialect mixture in the Lappish dialect of northern Gällivare. – Kaisa Häkkinen & M.K. Suojanen (doaimm.), *Dissertationes symposiorum lingusticorum*. Turko: Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum VIII. 20–27.

Wiklund, K. B. 1890: *Lule-lappisches Wörterbuch*. Helsinki: Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia.

Öberg, Ingemar 1978: *Mission och evangelisation i Gellivare-bygden ca 1740–1770*. Åbo: Kyrkhistoriska arkivet vid Åba Akademi.

Eará gáldut

Kejonen, Olle 2018: Muhtin syntávssalaš suopmanerohusat čohkkirassámegielas. Logaldallan Sámegiela- ja girjjálašvuoda symposias, 15.11.2018 Oulu universitehtas.

In between two Saami languages? Linguists' and speakers' views on the dialects of Jiellevárri and Unna tjerusj

Linguists have, at various different times, categorized the variety of Saami spoken in Jiellevárri as both Lule Saami and North Saami. In this article, I examine the research history in general and how it presents different categorizations of Jiellevárri Saami, and more specifically, the question of how members of the Unna tjerusj community view their own language and identity. I ask if the members of Unna tjerusj consider themselves Lule Saami speakers, since, according to Saami language research, the area belongs to the Lule Saami speaking region. I have, through interviews, gathered and analyzed Unna tjerusj members' views on their own linguistic identity. I argue, from a folk linguistic perspective, that it is also important to include the views of the speakers themselves in language research.

My case study shows that members of the Unna tjerusj community do not consider themselves as Lule Saami speakers, nor indeed as Lule Saami. They use both linguistic and extra linguistic arguments when defining their linguistic identity. This implies that the views of the speakers themselves and those of the researchers are contradictory with regard to the variety of Saami spoken in Unna tjerusj.

Keywords: language boundary, dialect boundary, folk linguistics, Jiellevárri, Lule Saami, Gáidum Saami dialect, Unna tjerusj

HELENA OMMA

Sámi allaskuvla – Sámi University of Applied Sciences

helenao@samas.no